

ศึกษาบทบาทของตัวละครหญิงเรื่องรามเกียรติ์

Study on the Roles of Female Characters in the Ramakien

วรรณภา สีสักแก้ว / Wannapha silakkaeo¹

อภิเดช สุผา / Aphidej Supha^{2*}

Received: 14 พฤษภาคม 2569 Received: 12 มิถุนายน 2569 Accepted: 30 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของตัวละครหญิงในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ที่ส่งผลต่อตัวละครชาย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากการวิเคราะห์เนื้อหาในบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) เจาะจงศึกษาตัวละครหญิง 5 ตัวละคร ได้แก่ พระอุมาทวี นางสีดา นางไภยเกษี นางมณโฑ และนางสำมนักขา

ผลการวิจัยพบว่า ตัวละครหญิงในเรื่องรามเกียรติ์มีบทบาทที่ปรากฏชัด ได้แก่ 1) ด้านความคิดที่เป็นอิสระ ตัวละครหญิงมีการแสดงออกถึงความต้องการ และสิทธิในการกำหนดชะตาชีวิตของตัวเอง เช่น นางสำมนักขา 2) ด้านอำนาจและการต่อรอง แม้จะอยู่ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่ แต่ผู้หญิงกลับมีอำนาจเชิงสัญลักษณ์ผ่านสถานะทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอารมณ์ที่สามารถขับเคลื่อนเหตุการณ์สำคัญในเรื่องได้ และ 3) ด้านการทำทนายจารีต พบการแสดงออกทางอารมณ์และความปรารถนาที่ทำทนายขนบธรรมเนียมเดิม เช่น การทวงสัญญาหรือการกล้าแสดงออกของความรู้สึก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าตัวละครหญิงไม่ได้มีบทบาทเพียงผู้ตามที่อ่อนแอ แต่เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงอำนาจและการตัดสินใจของตัวละครชาย ข้อค้นพบนี้ช่วยสร้างความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับบทบาทสตรีในวรรณคดีไทยที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมปัจจุบัน

คำสำคัญ: บทบาท ตัวละครหญิง รามเกียรติ์

Abstract

This research aims to examine the roles of female characters in the Thai literary epic, the Ramakien, and their influence on male characters. Utilizing a qualitative research methodology, this study conducts a content analysis of the Ramakien composed by King Rama I (King Phra Buddha Yodfa Chulalok the Great). The analysis focuses specifically on five key female characters: Goddess Uma (Phra Uma Thewi), Sita (Nang Sida), Kaikeyi (Nang Kaiyakesi), Mandodari (Nang Monto), and Surpanakha (Nang Sammanakkha). The findings

¹ นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Student, Majoring in Thai Language, Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University

² อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Lecturer, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University

* Corresponding Author, Email: aphidej.sup@mbu.ac.th

reveal three prominent roles among these female characters: Independent Thought: Female characters demonstrate clear self-expression regarding their personal desires and rights to self-determination, as seen in the character of Surpanakha. Power and Negotiation: Despite living within a patriarchal dynamic, women possess symbolic power derived from their social status and emotional relationships, which actively drives key plot developments. Challenging Traditions: Female characters express emotions and desires that directly challenge traditional norms—such as demanding the fulfillment of promises or openly asserting feelings. This demonstrates that female characters are not merely weak followers, but pivotal agents who influence power dynamics and shape the decision-making of male characters. These findings offer a novel perspective on the roles of women in Thai classical literature, aligning with contemporary social contexts.

Keywords: Roles, Female Characters, Ramakien

บทนำ

รามเกียรติ์เป็นวรรณคดีสำคัญของประเทศไทย คนไทยทุกผู้ทุกวัยต่างรู้จักเรื่องรามเกียรติ์เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้ว่าการนำเรื่องรามเกียรติ์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน ดังปรากฏว่าสำนวนไทยหลายสำนวน ได้นำเค้าเรื่องรามเกียรติ์เข้าไปเกี่ยวข้อง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทย เช่น กุมภกรรณทนต์น้ำ ที่มีความหมายว่า กัดขวาง นอนขวาง ขวางกั้น ทำตนเป็นอุปสรรคแก่ผู้อื่น (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2553 : 21) หรือสำนวนว่า ลูกทรพี ที่มีความหมายว่า ลูกชายที่โหดร้าย มีใจชั่วช้า ขำได้แม้กระทั่งพ่อแม่โดยไม่เกรงกลัวบาป (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2553 : 66)

นอกจากนี้ด้วยเนื้อเรื่องที่สนุกสนาน และให้ข้อคิดสอนใจหลายประการ จึงทำให้เรื่องรามเกียรติ์ได้รับการบรรจุให้เป็นวรรณคดีในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย ทั้งในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ไม่ว่าจะหลักสูตรเก่าหรือหลักสูตรปัจจุบัน แบบเรียนภาษาไทยก็จะบรรจุวรรณคดี เรื่องรามเกียรติ์เอาไว้ให้นักเรียนได้เรียนอยู่เสมอ ทั้งนี้ตอนต่างๆ ในรามเกียรติ์ที่นักเรียนจะได้เรียน ได้แก่ 1) ตอนศึกไมยราพ 2) ตอนศึกกุมภกรรณ 3) ตอนท้าวมาลีวราชว่าความ 4) ตอนนารายณ์ปราบนนทก นอกจากนี้ในระดับอุดมศึกษา นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย ก็ยังต้องเรียนเรื่องรามเกียรติ์ในรายวิชาวรรณกรรมเอกของไทย จึงเห็นได้ว่ารามเกียรติ์เป็นส่วนหนึ่งในวิถีของคนไทย ทั้งวิถีแห่งชีวิตและวิถีแห่งการศึกษา

จากการอ่านวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ผู้วิจัยพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจศึกษามากมาย เช่น พุทธปรัชญา โครงสร้างทางสังคม ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม โดยประเด็นนี้ มีนักวิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอาไว้มากมาย

สำหรับผู้วิจัย เมื่อได้อ่านวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์แล้ว เกิดความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับ ตัวละคร โดยเฉพาะเรื่องการแสดงบทบาททางเพศ ซึ่งตามปกติแล้ว วรรณคดีไทยส่วนใหญ่จะแสดงให้เห็นว่า

ตัวละครชายมีความสำคัญ และมีอำนาจเหนือกว่าตัวละครหญิง เพราะตัวละครชายเป็นเพศที่มีความแข็งแรง มีความกล้าหาญ ออกรบกับศัตรูโดยไม่หวั่นเกรงอันตราย จึงแตกต่างกับตัวละครหญิงที่แสดงให้เห็นบทบาททางเพศว่าเป็นผู้ที่มีความอ่อนแอ ต้องพึ่งพาผู้ชายเพื่อให้ตนดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังนั้นตัวละครหญิงในวรรณคดี จึงมีบทบาทเป็นผู้ตาม โดยถือว่าตนเป็นสมบัติของสามี ไม่ว่าตัวละครชายจะสั่งให้ตัวละครหญิงทำอะไร ตัวละครหญิงนั้นก็จะทำตามเสมอ (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2549 : 15)

ทว่าจากการพิจารณาตัวบทวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์อย่างถี่ถ้วน แม้ตัวละครหญิงในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ จะมีบทบาทเป็นผู้ตามตัวละครชาย แต่ในบางเวลาและโอกาส ตัวละครหญิงเหล่านั้นกลับแสดงบทบาทที่ทำให้มองเห็นได้ว่า ตัวละครหญิงในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ก็สามารถเป็นที่พึ่งให้ตัวละครชายได้ หรือดำเนินชีวิตเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาตัวละครชาย หรือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความรู้สึกนึกคิดของตนเองได้ ประเด็นอันน่าสนใจตามที่กล่าวมานี้ จึงเป็นที่มาของการศึกษาในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของตัวละครหญิงในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการศึกษารoles บทบาท และความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศที่สะท้อนอยู่ในเรื่องราวและตัวละคร การกำหนดวิธีการดำเนินงานให้เป็นระบบเริ่มจากการรวบรวมและคัดเลือกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ประเภทของการวิจัย

- การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
- การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

2. แหล่งข้อมูล

- ข้อมูลปฐมภูมิ : รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1
- ข้อมูลทุติยภูมิ : หนังสือ ตำรา บทความวิจัย บทความวิชาการ

3. วิธีการเก็บข้อมูล

- ศึกษาและรวบรวมข้อความ บทสนทนา เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับตัวละครหญิง
- คัดเลือกฉากที่แสดงถึงอำนาจ บทบาท และจุดยืนของตัวละครหญิง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

- วิเคราะห์เนื้อหา
- พิจารณาเชิงเปรียบเทียบเพื่อชี้ให้เห็นความเป็น “อำนาจหญิง”
- สังเคราะห์แนวโน้มและรูปแบบการแสดงออกถึงอำนาจ

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พบบทบาทของตัวละคร ดังนี้

1.1 พระอูมาเทวี เป็นพระมเหสีของพระอิศวรและที่เป็นเคารพของเหล่าเทวดา จากบทบาทที่ปรากฏจากตอนที่ทศกัณฐ์ยกเขาไกรลาสได้ พระอิศวรจึงประทานพระอูมาเทวีให้แก่ทศกัณฐ์ ซึ่งในตอนนั้น แสดงให้ถึงพระอูมาในการยอมรับอำนาจบุรุษ โดยไม่ตอบโต้ใด ๆ นั้นสิ้น จึงพบว่าในบทนี้ พระอูมาเทวี ไม่มีการขัดใจพระอิศวรหรือไม่เรียกร้องอะไรเลย ยอมสยบกับอำนาจของพิตาดิปไต

เมื่อนั้น	พระสยามภูวนาถเรื่องศรี
ได้ฟังอสุราพาที	ภูมิรำพึงคะนึ่งคิด
ซิชะน้อยหรือไอ้ทศกัณฐ์	โมหันธำจางทะเลนงจิต
ล่องขอมารดาสุราฤทธิ	คิดใหญ่ไฝสูงกว่าพักตรา
แต่กูได้ออกปากไว้	จำเป็นจะให้แก้ยากษา
ถึงพาไปก็นับจะคืนมา	ไซ้ว่าจะเป็นอะไรมี
คิดแล้วมีเทวบรรหาร	โองการตรัสตอบยักษี
ซึ่งเอ็งปรารณนางเทวี	กูนี้ไม่ขัดกุมภภัณฑ์

จากคำประพันธ์ที่ยกมาจะเห็นได้ว่า พระอูมาเทวีไม่อาจเรียกร้องสิทธิอะไรจากพระอิศวรได้ เพราะพระอิศวรมียศที่เหนือกว่า แต่ในกรณีหนุมานที่เข้ามาทำลายสวนของพระอูมา พระอูมาก็เรียกร้อง และใช้สิทธิอย่างเต็มที่โดยการสาปให้หนุมานมีกำลังลดลงกึ่งหนึ่ง

เมื่อนั้น	นางอูมาผู้ยอดพิสมัย
เสด็จอยู่กับหมู่องคใน	แลไปก็เห็นวานร
ตัวน้อยกระจอยกระจริด	ขาวขจิตแลเลื่อมประภัสสร
โกรธาดังหนึ่งไฟฟอน	บังอรตวาดด้วยวาจา
เหม่เหม่ดูตูไ้อัจไร	เป็นไฉนมาหักพฤษภา
ของกูผู้อัศรชยา	องค์เจ้าโลกาทรงญาณ
ให้กำลังเอ็งน้อยถอยกึ่ง	สมน้ำหน้ามึงที่อวดหาญ
ตามคำกูสาปสาบาน	ไอ้ชาติเดียรฉานอัปรีย์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 : 453)

จากการศึกษาพบว่า พระอูมาเทวีไม่สามารถเรียกร้องสิทธิอะไรจากพระอิศวรได้ เนื่องจากพระอิศวรมีอำนาจเหนือกว่า แต่ถ้าบุคคลใดที่มีฐานะต่ำกว่า พระอูมาก็สามารถที่จะเรียกร้องสิทธิของตัวเองได้อย่างเต็มที่เหมือนกัน

1.2 นางสาวสิดา นางสาวสิดาเป็นพระธิดาของทศกัณฐ์กับนางมณโฑ พิเภกผู้เป็นอาได้ทำนายว่านางเป็นกาลกิณีจะทำลายบ้านเมือง นางมณโฑไม่เชื่อคำทำนาย ทศกัณฐ์จึงเรียกโหราจารย์มาทำนายอีกครั้ง แต่คำทำนายก็ยังเหมือนเดิม ทศกัณฐ์เลยสั่งให้พิเภกเอาพระธิดาใส่ในผอบแล้วลอยน้ำไป พระฤๅษีชนกพบเข้าจึงเก็บมาเลี้ยงเป็นลูกแต่นางเป็นหญิง พระฤๅษีชนกจึงได้นำนางไปฝังไว้ในดิน ผากให้พระแม่ธรณีดูแล ต่อมาพระฤๅษีก็ได้ขุดผอบพระธิดาขึ้นมาแล้วตั้งชื่อว่า “สิดา” ที่แปลว่า “รอยไถ” ต่อมาท้าวชนกได้จัดพิธียกยศจนถนุบำรุงบ้านเมือง เพื่อหาคู่ครองแก่ลูกสาว พระรามยกศรได้ จึงได้อภิเษกสมรสกับนางสิดา ต่อมานางสิดาได้เสด็จตามพระรามเข้าป่า และถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวไปอยู่กรุงลงกา นางสาวสิดามีความรักที่มั่นคง จึงไม่ยอมเป็นของทศกัณฐ์ ครั้นพระรามปราบทศกัณฐ์ได้แล้ว นางสาวสิดายอมลุยไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ กาลต่อมานางสิดาตั้งครรภ์ นางอดุลพรคพวกของทศกัณฐ์เคียดแค้นนางสิดา จึงแปลงเป็นนางกำนัลขอให้นางสิดาว่าดรูปทศกัณฐ์ให้ดู พอนางสิดาว่าดเสร็จนางอดุลก็เข้าสิงในรูปนั้น ทำให้ลบไม่ออก พระรามเห็นรูปภาพเข้าก็พิโรธมาก กล่าวหาว่านางสิดายังรักภักดีต่อทศกัณฐ์ จึงสั่งพระลักษมณ์ให้ประหารนางสิดา พระลักษมณ์ไม่ทำ ช้ำยังปล่อยนางหนีไปแล้วควักหัวใจวางนำไปถวายพระราม หลังจากผ่านเหตุการณ์มากมาย นางสาวสิดามีโอรสกับพระราม คือ พระมงกุฎกับพระลบ และได้ครองคู่กับพระรามอย่างมีความสุข

จากการศึกษาความคิดของนางสิดาทำให้เห็นว่า แม้นางสิดาจะเป็นมเหสีของพระรามที่พระรามรักและห่วงหาอย่างมาก แต่นางสิดาก็ไม่อาจแสดงความคิดเห็นเพื่อปกป้องตนเองได้ ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระรามสั่งพระลักษมณ์ให้นำนางสิดาไปประหาร แม้นางสิดาจะรู้ตัวเองดีว่าเหตุการณ์เป็นมาอย่างไร และนางนั้นก็ไม่มีความผิด แต่นางสิดาก็เลือกที่จะทำตามคำสั่งของพระราม ดังความว่า

เมื่อนั้น	โฉมนางสิดามารศรี
นั่งลงทรงโคกโคก	เทวีตรัสแก่พระอนุชา
วันนี้ตัวพี่จะลาแล้ว	น้องแก้วแสนสุดเสนาหา
เคยยากเย็นเข็ญใจด้วยกันมา	จะไม่ได้เห็นหน้าสืบไป
โทษพี่ผิดพลั้งแต่เพียงนี้	ไซ้ที่จะถึงตายก็หาไม่
มาตรแม้นชั่วช้าประการใด	ย่อมแจ้งแก่ใจพระน้องรัก
ถึงว่าจะสิ้นชีวิตวาย	จะสู้ถือสัจตายให้ประจักษ์
จงฆ่าพี่เสียเถิดนะเจ้าลักษมณ์	ให้สิ้นเวรสิ้นรักกันวันนี้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 : 453)

จากบทประพันธ์ข้างต้น นางสาวสิดาเลือกที่จะไม่หนี และบอกให้พระลักษมณ์ฆ่านางโดยอ้างว่าเป็นเพราะผลกรรม แม้นางจะไม่มีผิด แต่ก็ได้แสดงให้เห็นว่านาง ไม่มีผิด กลับยอมรับชะตากรรมของตนเอง จึงเห็นได้ว่านางสิดาไม่มีความคิดที่จะเรียกร้องสิทธิของตนเพื่อปกป้องตนเอง

1.3 นางไถโยเกศ เป็นมเหสีองค์ที่ 2 ของท้าวทศรถและเป็นมารดาของพระพรต จากบทบาทที่ปรากฏในตอนแรกที่ท้าวทศรถไปรบกับยักษ์ปฐุตันต์แล้วเพลารถพระที่นั่งหัก นางไถโยเกศได้ใช้แขนของนางแทนเพลารถ ทำให้ท้าวทศรถรบชนะ ท้าวทศรถจึงให้ว่าจาสดยว่า หากนางไถโยเกศปรารถนาสิ่งใดพระองค์จะให้ตามที่นางขอ

เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่านางไถโยเกศทำไปโดยความเต็มใจ ไม่ต้องรอการร้องขอจากท้าวทศรถ จึงเห็นได้ว่า นางไถโยเกศมีความคิดแบบสตรีนิยม คือ มีความเป็นตัวของตัวเองแฝงอยู่

ต่อมานางกุญจีสาวใช้หลังค่อม เก็บความแค้นที่มีต่อพระรามมาช้านาน เมื่อได้โอกาส นางจึงมายุยงนางไถโยเกศให้ไปทวงสัญญาจากท้าวทศรถ เพื่อให้พระพรตได้ขึ้นครองราชสมบัติก่อนพระราม นางไถโยเกศหลงเชื่อจึงไปตัดพ้อเรื่องบุญคุณในอดีต จนท้าวทศรถจำใจให้พรตามที่นางขอ นางไถโยเกศจึงขอพร 2 ประการ โดยประการที่หนึ่ง คือ ขอให้พระพรตขึ้นครองเมืองก่อนพระราม และประการที่สอง ขอให้พระรามออกเดินป่าเป็นเวลา 14 ปี ดังความจากตัวบทวรรณคดีว่า

เมื่อนั้น	พระเยวมาลย์ผู้มีอัมมาลย์
ได้ฟังบรรหารภูไนย	บังคมไหว้สนองพระวาจา
ข้าจะขอสดยปัญญา	ผ่านเกล้าจงโปรดเกศา
ซึ่งจะให้พระรามลูกยา	เป็นขึ้นโลกาประชากร
พระองค์จงได้เงื่องด	ขอให้โอรสของข้าก่อน
ให้พระรามไปจากพระนคร	สัจจรเดินไพรลิลี่ปี
จึงกลับมาครองนคร	เป็นมกุฏเกศบุรีศรี
ความปรารถนาข้าเท่านี้	ภูมิจงให้สมคิด

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 : 453)

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า นางไถโยเกศเป็นสตรีที่มีความคิดเพื่อตนเอง เพราะนางกล้าที่จะเรียกร้องสิทธิเพื่อประโยชน์ของตน แต่ความคิดของนางไถโยเกศอาจแสดงออกผิดที่ผิดเวลา จึงทำให้ชื่อเสียงของนางแพร่หลายไปในทางไม่ดี

1.4 นางมณโฑ นางมณโฑเคยเป็นกบอาศัยอยู่พระฤๅษีสีตันทิพย์ที่บำเพ็ญพรตอยู่มาช้านานและมีตบะแก่กล้า ทุก ๆ เช้าจะมีนางโคมาที่อาศรมของพระฤๅษี และจะหยดนมลงในอ่างแก้วเพื่อให้พระฤๅษีได้ฉันเป็นอาหารทุกเช้า ซึ่งพระฤๅษีก็จะแบ่งนมนี้ให้นางกบทุกวัน มาวันหนึ่งมีนางนาคมาคายนพิษลงในอ่างน้ำนมเพื่อให้พระฤๅษีตาย แต่นางกบเห็นเหตุการณ์จึงตัดสินใจกระโดดลงไปในอ่างนมและขาดใจตาย เพราะพิษของนางนาค

เมื่อพระฤๅษีสีตันทิพย์กลับมาจะฉันนม แต่เห็นนางกบนอนตายในนั้น จึงรู้สึกไม่พอใจคิดว่านางกบตะกละ แต่ก็ยังมีใจเมตตาอยู่ จึงชุบชีวิตนางกบขึ้นมาใหม่ แล้วได้สอบถามว่าทำไมประพาศิตัวโลกมากอย่างนี้ ให้กินทุกวันยังไม่พอใจอีกหรือ นางกบจึงได้เล่าความจริงให้ทั้งหมดให้ พระฤๅษีได้ฟังก็เห็นความดีของนางกบ จึงทำพิธีก่ออักษิแล้วร่ายมนต์วิเศษ พร้อมโยนนางกบลงในกองไฟชุบตัวขึ้นมาใหม่

ให้กลายเป็นสาวที่มีโฉมงามกว่าหญิงใดในสวรรค์ และได้ตั้งชื่อใหม่ให้ว่า “นางมณฑิ” ฝ่ายพระฤๅษีเห็นว่านางเป็นหญิง ไม่เหมาะที่จะให้อาศัยอยู่ด้วย จึงพร้อมใจกันพานางไปถวายให้กับพระอิศวร ซึ่งพระอิศวรก็ประทานนางให้เป็นนางกำนัลของพระอุมาเทวี จากนั้นนางมณฑิได้เป็นชายาของพาลี ต่อมาได้เป็นชายาของทศกัณฐ์

จากการอ่านตัวบทวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์จะเห็นได้ว่า แม้ว่านางมณฑิจะสามารถให้คำแนะนำเรื่องต่างๆ แก่ทศกัณฐ์ แต่นางมณฑิก็ไม่มีความคิดที่เด็ดขาด เพื่อให้ทศกัณฐ์ผู้เป็นสามีทำตามคำแนะนำ

กรณีของนางมณฑิ ได้มีการเรียกร้องให้ทศกัณฐ์คืนนางสีดาให้แก่พระรามเพื่อ ไม่ให้เกิดสงคราม และเพื่อจะไม่ต้องเสียลูกชายไป ดังความว่า

เมื่อนั้น	ทศเคียรสุริย์วงศ์ยกษา
ได้ฟังองค์ครุชทายา	จะให้ส่งสีดาอุพาพาล
ความโกรธความแค้นนั้นสุดคิด	ดั่งเอาปืนพิษมาสังหาร
ปักลงที่ทรวงพญามาร	จึงมีโองการตรัสไป
ดูคุณมณฑิเทวี	ควรหรือพาทีละนี้ได้
จะให้ส่งสีดาอรไท	ด้วยใจเกลียดกันฉันทา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 : 616)

1.5 นางสำมะนกขา เป็นน้องสาวคนสุดท้องในจำนวนพี่น้อง 7 คน ของทศกัณฐ์ นางมีสามีชื่อว่า ชิวหา วันหนึ่งทศกัณฐ์จะออกไปเดินป่ากับนางมณฑิ จึงให้ชิวหาน้องเขยมาดูแลบ้านเมืองแทนตน 7 วัน 7 คืน ในคืนสุดท้ายชิวหาผู้ที่อดนอนมาหลายวัน จึงคิดที่จะนอนพัก ชิวหาจึงแปลงกายให้ใหญ่ แล้วเอาลิ้นมาปิดบ้านเมืองไว้จนทศกัณฐ์กลับมาไม่เห็นบ้านเมืองจึงเข้าใจผิด และโกรธมากจึงได้ขว้างจักรตัดลิ้นชิวหาตาย นางสำมะนกขาเข้าใจที่สามีถูกทศกัณฐ์ตัดลิ้นขาดใจตาย นางจึงออกเดินป่าหาความสำราญใจ แล้วบังเอิญพบเจอชายหนุ่มรูปงามสองคนกำลังอาบน้ำอยู่ในป่า ซึ่งก็คือพระรามกับพระลักษณ์ นางจึงแปลงกายเป็นสาวงามเข้าไปหา แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ นางจึงพยายามรบเร้า พระรามจึงบริภาษนางว่าเป็นหญิงแพศยา แต่นางสำมะนกขายังคงวิ่งตามพระรามไปจนถึงอาศรม นางสำมะนกขาเห็นนางสีดามีรูปงามดังงามก็คิดว่าเป็นต้นเหตุให้พระรามไม่สนใจ จึงเข้าทำร้ายนางสีดา พระรามเห็นก็เข้าขวาง และนางสำมะนกขาถูกพระลักษณ์ตัดมือ เท้า จมูก และหูเป็นการลงโทษ

กรณีของนางสำมะนกขาแสดงให้เห็นว่า นางเป็นตัวละครหญิงที่แสดงความต้องการอย่างเปิดเผย ที่ผู้หญิงก็สามารถบอกความรู้สึกว่ารักผู้ชายเหมือนกัน ถึงนางจะโดนปฏิเสธและโดนด่าว่าเป็นแพศยา นางก็เลือกที่จะทำตามใจ ดังความว่า

เมื่อนั้น	นางสำมะนกขายกษี
ฟังพระคำว่าพาที	ดั่งวารีทิพมาเจือใจ
ยิ่งแสนสวาทกลุ้มรัก	จะถือคำหนักก็หาไม่

ชะงัดตามเสด็จไป
ให้มีดมนสุดทนการสวาท
สติไม่เป็นสมประดี

ฤทัยด้าวดินพันทวี
ตั้งใจจะขาดลงกับที่
ก็รีบจรรลีตามมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2549 : 616)

สรุปผลการวิจัย

1) **นางสีดา** เหตุการณ์ที่สำคัญที่สุด คือ การที่นางสีดาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของนางสีดา หลังจาก ที่พระรามช่วยนางกลับมาได้ พระรามกลับตั้งข้อสงสัยในความบริสุทธิ์ของนาง ทำให้นางต้องพิสูจน์ ตัวเอง นางสีดาไม่ได้เรียกร้องอะไร แต่กลับพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยตัวเองมันจึงสะท้อนความไม่เท่าเทียม เพราะผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายที่พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตัวเอง ในขณะที่ผู้ชายเป็นผู้ตัดสินคุณค่าของผู้หญิง

2) **นางสำนึกขา** เป็นหญิงที่กล้าแสดงความต้องการและความปรารถนาของตัวเอง เมื่อนาง ได้พบพระราม และพระลักษมณ์ นางได้แสดงความสนใจและพยายามเกี่ยวพาราสื่ออย่างเปิดเผย จึงจะบอก ได้ว่าผู้หญิงก็มีสิทธิที่จะแสดงความต้องการและความรู้สึกของตัวเองได้ แต่การแสดงความกล้าของนาง กลับเป็นบทลงโทษและตีตราว่าเป็นตัวร้าย

3) **นางมณโฑ** นางจะเป็นผู้มีเหตุผล และมองเห็นถึงปัญหาก่อนที่จะเกิดขึ้น นางได้มีการเตือน ทศกัณฐ์ผู้เป็นสามีแต่กลับผู้ปฏิเสธ โดยนางมณโฑได้มีการเรียกร้องขอให้ทศกัณฐ์คืนนางสีดาแก่พระราม เพื่อจะได้ไม่ต้องมีสงคราม

4) **นางไภยเกษี** แรงจูงใจสำคัญของนางไภยเกษี คือ ความต้องการให้บุตรของตัวเอง คือพระพรต ได้เป็นกษัตริย์ นางจึงเรียกร้องสิทธิ แล้วใช้สัญญาจากท้าวทศรถผู้สามี แม้นางจะถูกมองว่าเป็นคน เห็นแก่ตัว และทะเยอทะยานที่จะให้ลูกชายของตัวเองได้ขึ้นครองราชสมบัติก่อน

5) **พระอุมาเทวี** ในตอนที่อยู่กับพระอิศวรนั้นพระองค์อาจเรียกร้องอะไรไม่ได้มากแต่กลับกัน คนที่มีฐานะต่ำกว่า พระองค์สามารถเรียกร้องสิทธิได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษายังทำให้พบอำนาจของตัวละครหญิงในเรื่องรามเกียรติ์ กล่าวคือ จะพบว่า พระอุมาเทวี มีอำนาจมากสุดในนางทั้งหมด เพราะพระอุมาเป็นมเหสีเอกของพระอิศวร เป็นผู้ที่ มีอำนาจ สูงสุด เป็นรองแค่พระอิศวรผู้เป็นสามี อำนาจที่ปรากฏชัดเจน คือ การที่พระอุมาเป็นเจ้าของสวนขวัญ บนเขาไกรลาส วานรชื่อว่า “หนุมาน” ได้มาทำลายสวน พระองค์จึงโกรธมากเลยสาปให้หนุมาน มีกำลังลดลงกึ่งหนึ่ง หนุมานขอภัยโทษและภายหลังพระองค์ก็ได้ประทานพรให้แก่หนุมานกลับมา มีพลังเหมือนเดิมหลังจากที่ได้พบกับพระราม แล้วพระองค์ยังเป็นผู้ถ่ายทอดวิฆเนศวรสถูปให้นางมณโฑ พระองค์แสดงให้เห็นว่าสตรีสามารถมีทั้งความอ่อนโยน ความเมตตาและความเข้มแข็ง ในเวลาเดียวกันได้ นางสีดาเป็นพระลักษมีที่อวตารลงมาเป็นมเหสีของพระราม นางเป็นตัวแทนความรัก เมื่อถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวไปและถูกพระรามระวาง นางจึงได้พิสูจน์ตัวเองด้วยการลุยไฟเพื่อพิสูจน์ความ บริสุทธิ์ของตัวเอง แสดงให้เห็นการที่มีจิตใจอันเด็ดเดี่ยวและความซื่อสัตย์ ในตอนท้ายของเรื่อง พระราม

ได้มาง้อนาง แต่นางปฏิเสธแล้วอธิฐานให้แผ่นดินแยกออกเพื่อให้นางลงไปอยู่ใต้บาดาลกับพระแม่ธรณี แสดงถึงสายสัมพันธ์พิเศษกับพลังธรรมชาติในฐานะบุตรแห่งพระแม่ธรณี

นางไถยเกศี เป็นมเหสีองค์ที่ 3 ของท้าวทศรถและเป็นแม่ของพระพรต มีบทบาทอำนาจสำคัญในการเปลี่ยนแปลงผ่านการใช้สิทธิ์ทวงสัญญา 2 ประการ ที่ได้จากการช่วยชีวิตท้าวทศรถ คือการสั่งให้พระรามไปเดินป่าเป็นเวลา 14 ปี และให้พระพรตขึ้นครองราชย์แทน นางไถยเกศีแสดงถึงความกล้าหาญและความจงรักภักดีด้วยการเอาแขนสอดแทนเพลารถที่หัก นางไถยเกศีมีอำนาจในการจัดภายในช่วงเวลาสั้น ๆ หลังพระรามออกเดินป่า นางมณโฑ อำนาจของนางมณโฑเป็นอำนาจที่อยู่ใต้การสนับสนุนของทศกัณฐ์ นางเป็นสตรีที่มีความงามและวิชาอาคมสูง เพราะได้รับการถ่ายทอดวิชาจากพระอูมา สามารถทำพิธีหุงน้ำทิพย์ที่ทำให้ทศกัณฐ์ตายยาก และสามารถรักษาแผลได้ นางมณโฑนั้นเคยเป็นชายาของพาลีมาก่อน แต่เมื่ออยู่กับทศกัณฐ์นางก็ทำหน้าที่มเหสีอย่างซื่อสัตย์ คอยเตือนสติทศกัณฐ์ไม่ให้ลุ่มหลงนางสีดาจนเกินงาม นางสำนึกว่าเป็นน้องสาวของทศกัณฐ์ผู้ปกครองเมืองกรุงลงกา ทำให้นางมีสถานะสูงในหมู่ยักษ์และสามารถเดินทางหรือกระทำการต่าง ๆ ได้อย่างอิสระกว่าสตรีทั่วไป นางมีอำนาจและความสามารถในการแปลงกายเป็นหญิงงามเพื่อล่อลวง นางอย่างยุยงให้ทศกัณฐ์หลงใหลและไปลักพาตัวนางสีดา แม้นางถูกลงโทษโดยการตัดหูถูกทำให้อับอายนางก็ไม่ยอมแพ้และดิ้นรนที่จะแก้แค้น

งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้ในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์จะแสดงระบบชายเป็นใหญ่ ที่มองว่าผู้หญิงเป็นเพียงเครื่องประดับบารมีหรือต้นเหตุของสงคราม แต่หากพิจารณาให้ดีจะพบว่าตัวละครหญิงมี “อำนาจเชิงสัญลักษณ์” และ “อำนาจทางอารมณ์” ที่สามารถสั่นคลอนโครงสร้างการเมือง และการสืบราชสมบัติได้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบการสอนวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ในระดับอุดมศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, พระบาทสมเด็จพระ. (2558). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม 1-4*. กรุงเทพฯ:แสงดาว
- рінฤทัย สัจจพันธุ์. (2549). *สุนทรียรสแห่งวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: ณ เพชร.
- _____. (2563). *โอกาสใหม่ในวรรณคดีศึกษา*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา. (2553). *สำนวนไทยที่มาจากวรรณคดี*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ และสุมาลย์ บ้านกล้วย. (2525). *ตัวละครในรามเกียรติ์*. กรุงเทพฯ: ธเนศวรการพิมพ์.